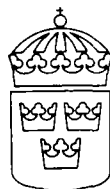

Regeringens proposition

1992/93:197

Prop.
1992/93:197

om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av
konstillhörighet i vissa fall, m.m.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i
bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 29 april 1993.

På regeringens vägnar

Bengt Westerberg

Bo Könberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i lagen (1972:119) om fastställande av konstillhörighet i vissa fall i syfte att tillstånd skall kunna lämnas enligt denna lag, i stället för som nu enligt lagen (1944:133) om kastrering, för avlägsnande av könskörtlar hos den som fått fastställt att han eller hon tillhör det andra könet. Detsamma föreslås gälla i vissa fall då ansökan om sådan fastställelse gjorts men inte kan bifallas förrän sökanden steriliserats. Den åldersgräns på 23 år som för närvarande gäller för de aktuella ingreppen enligt kastreringslagen föreslås kvarstå. Lagändringarna innebär en anpassning till den praxis som tillämpas av Socialstyrelsen.

En följdändring föreslås i kastreringslagen, som anses böra behållas tills vidare.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1994.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av
 konststillhörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1972:119) om fastställande av konststillhörighet i vissa fall skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Avser någon att söka fastställelse enligt 1 eller 2 § får efter särskilt tillstånd ingrepp ske i hans könsorgan i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets. Tillstånd får meddelas endast om förutsättningar för fastställelse föreligger.

Har någon erhållit fastställelse enligt 1 eller 2 § får, efter särskilt tillstånd, könskörtlarna avlägsnas. Detsamma gäller om någon ansökt om fastställelse enligt 1 § och förutsättningar för fastställelse föreligger utom i vad avser krav på sterilisering. Tillstånd får endast om det finns synnerliga skäl meddelas innan sökanden fyllt tjugotre år.

Ansökan om tillstånd göres av den som får söka fastställelse. Bestämmelsen i 2 § andra stycket tredje punkten äger motsvarande tillämpning.

Ansökan om tillstånd enligt första stycket görs av den som får söka fastställelse. Bestämmelsen i 2 § andra stycket tredje punkten äger motsvarande tillämpning.

Ansökan om tillstånd enligt andra stycket görs av den som vill genomgå ingreppet.

Anvisas *ej* viss läkare, när tillståndet meddelas, *utföres* ingreppet på sjukhus av där anställd läkare.

Anvisas *inte en* viss läkare, när tillståndet meddelas, *utföres* ingreppet på sjukhus av *en* där anställd läkare.

Om sterilisering och kastrering finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1944:133) om kastrering skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Kan någon med skäl antagas komma att på grund av sin könsdrift begå brott som medför allvarlig fara eller skada för annan, *må* han kastreras enligt denna lag, såvida han samtyckt därtill.

Samma lag vare, där någon på grund av könsdriftens abnorma riktning eller styrka åsamkas svårt själsligt lidande eller annan allvarlig olägenhet.

Denna lag äger *ej* tillämpning i fråga om ingrepp i könsorganen som är påkallat av kroppslig sjukdom.

Kan någon med skäl antagas komma att på grund av sin könsdrift begå brott som medför allvarlig fara eller skada för annan, *får* han kastreras enligt denna lag, såvida han samtyckt därtill.

Detsamma gäller om någon på grund av könsdriftens abnorma riktning eller styrka åsamkas svårt själsligt lidande eller annan allvarlig olägenhet.

Denna lag äger *inte* tillämpning i fråga om ingrepp i könsorganen som är påkallat av kroppslig sjukdom *eller som görs efter tillstånd enligt lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 29 april 1993

Närvarande: Statsrådet B. Westerberg, ordförande, och statsråden Friggebo, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Hellsvik, Wibble, Björk, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Könberg

Proposition om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, m.m.

1 Inledning

Den som vill ha fastställt att han eller hon tillhör det andra könet kan, enligt lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, ansöka om det. Dessa personer kan också få tillstånd till ingrepp i könsorganen i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets. Ingreppet får dock inte innebära en kastrering, dvs. att könskörtlarna avlägnas. Någon vidgad möjlighet till kastrering i samband med könsbyte finns inte enligt denna lag. Vid lagens tillkomst ansågs detta inte behövt då kastrering förmodades mycket sällan komma i fråga beträffande transsexuella. I praktiken har emellertid den som ansökt om fastställelse av att han eller hon tillhör det andra könet regelmässigt också ansökt om tillstånd till kastrering enligt lagen (1944:133) om kastrering. Det har härvid visat sig att det i Socialstyrelsen, som har att pröva såväl ansökan om fastställelse av könstillhörighet som ansökan om kastrering, har förekommit olika meningar om i vad mån bestämmelserna i kastreringslagen kan tillämpas i fråga om kastrering av transsexuella. Socialstyrelsen har med anledning härav utarbetat ett förslag innebärande att tillstånd till avlägsnande av könskörtlarna kan lämnas också enligt lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Socialstyrelsens sammanfattning av förslaget och Socialstyrelsens förslag till författningsändringar bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilagorna 1 och 2*.

Socialstyrelsens förslag har remissbehandlats. Till protokollet bör som *bilaga 3* fogas en sammanställning av remissyttrandena.

Regeringen beslöt den 15 april 1993 att inhämta Lagrådets yttrande över inom Socialdepartementet upprättade förslag till lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall och lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering. Förslagen är likalydande med dem som nu läggs fram. Lagrådet lämnade förslagen utan erinran. Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall innehåller i 1 § bestämmelser om att den som alltsedan ungdomen upplever att han eller hon tillhör ett annat kön än det som finns antecknat i folkbokföringen och som sedan en längre tid har uppträtt i den andra könsrollen efter egen ansökan kan få fastställt att han eller hon tillhör det andra könet. För fastställelse enligt 1 § erfordras bl.a. att den sökande har fyllt arton år och har undergått sterilisering eller av annan orsak saknar fortplantningsförmåga.

2 § innehåller särskilda bestämmelser om motsvarande fastställelse för den som har sådan missbildning av könsorganen att det kan föreligga tvekan om hans eller hennes kön. I detta fall kan könstillhörigheten fastställas även före arton års ålder.

Fastställelse enligt 1 eller 2 § får meddelas endast för ogift svensk medborgare.

Om någon avser att söka fastställelse enligt 1 eller 2 § och det finns förutsättningar för en sådan fastställelse, kan enligt 4 § särskilt tillstånd meddelas till ingrepp i hans eller hennes könsorgan i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets.

Fastställelse enligt 1 eller 2 § och tillstånd enligt 4 § prövas av Socialstyrelsen. Beslut i dessa ärenden meddelas av Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor. Socialstyrelsens beslut kan överklagas hos kammarrätten.

Inom det allmännas verksamhet gäller sekretess enligt 7 kap 1 § sekretesslagen (1980:100). I övrigt gäller enligt 7 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall att den som tagit befattning med ett ärende enligt lagen inte får obehörigen röja vad han därvid fått veta om en enskilds personliga förhållanden.

I 8 § finns bestämmelser om straff för sådana ingrepp som avses i 4 §, som vidtas uppsåtligt eller oaktsamt i strid mot lagen.

Lagen (1944:133) om kastrering innehåller bestämmelser om när kastrering får ske utan att det är påkallat av kroppslig sjukdom. Kastrering kan enligt 1 § ske antingen när det finns skäl att tro att någon kan komma att begå allvarligare brott på grund av sin könsdrift eller när någon åsamkas svårt själsligt lidande eller annan allvarlig olägenhet genom viss inriktning eller styrka hos könsdriften. Den förra grunden benämns normalt den kriminalpolitiska indikationen och den senare den humanitära indikationen. Den som inte fyllt 23 år får kastreras endast om det finns synnerliga skäl.

Kastrering får enligt 4 § företas endast efter tillstånd av Socialstyrelsen om något annat inte stadgas i lagen. Beslut i dessa ärenden meddelas av Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor. Besluten kan överklagas hos kammarrätten.

Sekretessbestämmelser och straffbestämmelser motsvarande dem som finns i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall återfinns också i kastreringslagen.

3 Den aktuella situationen

Prop. 1992/93:197

Antalet könsbytesärenden har under verksamhetsperioden 1981-1988 i genomsnitt varit drygt 20 ärenden årligen. Antalet sökande har emellertid varit i genomsnitt 15 varje år. Samma sökande kan nämligen förekomma i flera ärenden.

Till ansökan om könsbyte fogar den sökande ofta också en begäran om namnbyte samt en ansökan om såväl ingrepp i könsorganen som kastrering. Socialstyrelsens föredragande i könsbytesärenden begär in aktuella patientjournaler över den sökande. Ärendet sänds för yttrande till styrelsens vetenskapliga råd i psykiatri resp. endokrinologi. När yttrandena föreligger och annan behövlig komplettering gjorts föredras ärendet i Rådet för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor. Rådet kan sedan besluta om fastställelse av ändrad könstillhörighet och samtidigt ge tillstånd till namnbyte, till ingrepp i könsorganen och eventuellt även till kastrering.

Om en observationsperiod bedöms nödvändig, tillstyrker rådet först ett förnamnsbyte. Namnändringen kan erhållas hos Patent- och registreringsverket. Namnbytet är en åtgärd som kan återställas. Tiden mellan tillstyrkan om namnbyte och beslut om könsfastställelse och ingrepp m.m. kan normalt röra sig om ett år. Fall av ånger förekommer. Den sökande får närvara vid sammanträdet med rådet för att belysa sin situation.

Enligt den praxis som bildats i det tidigare rättsläkarrådet inom Socialstyrelsen under senare delen av 1970-talet och som också tillämpas av Rådet för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor kan en person, som har erhållit fastställelse av nytt kön eller som uppfyller förutsättningarna för en sådan fastställelse, få tillstånd till kastrering enligt lagen (1944:133) om kastrering. Tillstånd meddelas i så fall med tillämpning av den s.k. humanitära indikationen. Rådets ordförande, som är jurist, har i sådana ärenden vanligen varit skiljaktig i frågan om tillstånd till kastrering under åberopande av att den humanitära indikationen i denna lag inte varit tillämplig.

För att den juridiska situationen skall kunna tillrättaläggas har Socialstyrelsen upprättat ett förslag till kompletterande bestämmelser till lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Enligt förslaget skall tillstånd enligt denna lag kunna lämnas även för ingrepp i könsorganen i syfte att avlägsna könskörtlarna, dvs. testiklarna hos mannen och äggstockarna hos kvinnan. Styrelsen har med skrivelse den 16 juni 1989 överlämnat en promemoria den 6 juni 1989 med förslag om ändring i nämnda lag samt om upphävande av kastreringslagen och tillämpningsföreskrifterna till sistnämnda lag.

Problemet bör enligt Socialstyrelsens uppfattning lösas genom att lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall ändras så att en möjlighet införs i lagen för den som är transsexuell att få tillstånd till en kastreringsoperation. Socialstyrelsen menar vidare att kastreringslagen samtidigt bör kunna upphävas. De bärande motiven för regleringen i kastreringslagen har enligt Socialstyrelsen bortfallit.

4 Socialstyrelsens förslag om ändring i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

Erfarenheten visar att den som söker fastställelse av att han eller hon tillhör det andra könet också regelmässigt begär tillstånd till kastrering. Att den sökande inte vill ha kvar några könsdelar som påminner om det tidigare könet kan bero på estetiskt-kosmetiska skäl men också på en definitiv identifikation med det nya könet, menar Socialstyrelsen. Det kan också finnas viss risk för att gynekologiska sjukdomar utvecklas utan att de beaktas, om t.ex. livmodern inte avlägsnas.

Socialstyrelsen kan meddela tillstånd enligt 4 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall till ingrepp i könsorganen i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets. Ett borttagande av könskörtlarna är dock mer ingripande än vad som avses i 4 § första stycket.

Socialstyrelsen föreslår att bestämmelser om tillstånd att även avlägsna könskörtlarna införs i lagen. Tillstånd bör emellertid endast kunna ges i samband med begäran om fastställelse enligt 1 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Tillståndet lämnas därvid enligt Socialstyrelsens förslag när fastställelsen är beslutad.

Socialstyrelsen anser också att i fråga om kvinnor tillstånd till ett avlägsnande av könskörtlarna bör kunna meddelas även före beslut om fastställelse. Socialstyrelsen bör i sådana fall noga pröva om det finns förutsättningar för fastställelse enligt 1 §. För närvarande gäller att en person skall ha genomgått sterilisering eller av annan orsak sakna fortplantningsförmåga för att uppfylla ett av villkoren för fastställelse av ändrad könstillhörighet. Tillstånd till ingrepp enligt 4 § kräver att det finns förutsättningar för fastställelse. Detta kan innebära att en kvinna kan behöva genomgå två operationer i sin buk, dels först för att fortplantningsförmågan skall upphävas varaktigt genom sterilisering, dels senare för att äggstockarna skall kunna tas bort. Socialstyrelsen anser att sådana dubbla bukingrepp bör undvikas.

Socialstyrelsen föreslår mot bakgrund av det anförda att ett fjärde stycke införs i 4 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall som stadgar att könskörtlarna får avlägsnas efter särskilt tillstånd för den som erhållit fastställelse enligt 1 § lagen och att ett sådant tillstånd får meddelas en kvinna även dessförinnan om förutsättningar för fastställelse enligt 1 § finns.

Styrelsen anför bl.a. följande för att närmare belysa sitt förslag. Det nya fjärde stycket i 4 § avser att möjliggöra ingrepp i könsorganen i syfte att även avlägsna könskörtlarna. Detta är ofta en nödvändig åtgärd för att man skall kunna utföra en rekonstruktion enligt 4 § första stycket i syfte att göra könsorganen mer lika det motsatta könets. Avlägsnandet av könskörtlarna bör kunna ske såväl före som efter fastställelse av könstillhörigheten. Före fastställelsen bör det vara möjligt att utföra ingreppet dels då samtliga angivna förutsättningar för fastställelse föreligger, dels då enbart kravet på sterilitet hindrar ett fastställelsebeslut. Det senare alternativet bör enligt Socialstyrelsen i regel användas endast för biologiska kvinnor i syfte att förhindra dubbla bukingrepp. Det an-

sökningsförfarande som tillämpas vid ansökan om kastrering bör kunna användas vid tillstånd till avlägsnande av könskörtlarna enligt det föreslagna nya fjärde stycket i 4 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Förfarandet bör enligt Socialstyrelsens mening regleras i en ny förordning med tillämpningsföreskrifter.

5 Särskilt tillstånd att få könskörtlarna avlägsnade

Mitt förslag: Socialstyrelsen får möjlighet att i ärenden enligt lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall också lämna tillstånd till att könskörtlarna avlägsnas. Förutsättning för sådant tillstånd skall som regel vara att sökanden har fått fastställelse enligt 1 eller 2 §. Tillstånd skall emellertid även kunna meddelas den som ansökt om fastställelse enligt 1 §, om förutsättningar finns för bifall till ansökningen, bortsett från krav på sterilisering. Tillstånd till ingreppet får dock meddelas först när sökanden fyllt tjugotre år såvida det inte finns synnerliga skäl. Ifrågavarande tillstånd regleras genom ett tillägg till 4 §.

Socialstyrelsens förslag överensstämmer i huvudsak med mitt, dock att styrelsen i sitt förslag till lagändring inte har tagit upp det fall att fastställelse har erhållits enligt 2 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Innan fastställelse erhållits bör vidare enligt Socialstyrelsen tillstånd till att könskörtlarna avlägsnas endast kunna meddelas en biologisk kvinna.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har berört Socialstyrelsens förslag om ändring i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall har ställt sig positiva till förslaget. Svea hovrätt framhåller dock att författningstexten måste arbetas om. Kammarrätten i Stockholm anser att möjligheten till sterilisering och avlägsnande av könskörtlarna vid ett och samma tillfälle skall gälla både män och kvinnor. Kammarrätten föreslår att Rådet för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor ges möjlighet att meddela preliminärt beslut om ändrad könstillhörighet och rätt till avlägsnande av könskörtlarna. När ingreppet gjorts bör beslutet bli slutligt. Svenska Läkaresällskapet anser att krav på avlägsnande av könskörtlarna bör övervägas som alternativ till sterilisering.

Skälen för mitt förslag: Personer, som vill ha ett nytt kön fastställt, begär ofta kastrering enligt kastreringslagen för att möjliggöra ett fullständigt borttagande av genitalorgan som är typiska för det ursprungliga könet.

Jag anser i likhet med Socialstyrelsen att samtliga bestämmelser som gäller medicinska åtgärder i samband med könsbyte bör finnas samlade i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, således även bestämmelser om avlägsnande av könskörtlar. Det ter sig inte motiverat

att just en sådan åtgärd skall prövas enligt en annan lag – kastreringslagen – också när den vidtas som led i ett könsbyte.

Jag anser vidare att det inte finns någon anledning att skilja mellan de olika fallen när fastställande av annan könstillhörighet kan komma i fråga. Om en sökande har erhållit fastställelse av att han eller hon tillhör det andra könet i förhållande till sitt biologiska kön anser jag att möjlighet att få tillstånd till könskörtlarnas avlägsnande alltid bör finnas.

Jag menar därför att även den som erhållit fastställelse enligt 2 § skall kunna söka och få ifrågavarande särskilda tillstånd, vilket är en utvidgning av kretsen av berättigade sökande i förhållande till Socialstyrelsens förslag.

Jag delar Socialstyrelsens uppfattning att lagstiftningen inte bör utformas så att en kvinna tvingas genomgå två bukoperationer, nämligen först en sterilisering för att uppfylla en av förutsättningarna för fastställelse av annan könstillhörighet och därpå ett borttagande av äggstockarna. Det senare leder ju lika väl som en sterilisering till ett varaktigt upphävande av fortplantningsförmågan.

Den lösning som jag vill förorda är att det i lagen införs en möjlighet för den som vill genomgå sterilisering, för att uppfylla kraven för fastställelse enligt 1 §, att erhålla tillstånd till ett avlägsnande av könskörtlarna. Därigenom uppfylls ju kravet i 1 § att sökanden saknar fortplantningsförmåga och ansökan kan bifallas om även övriga förutsättningar föreligger.

I likhet med Kammarrätten i Stockholm anser jag att det inte bör göras någon åtskillnad mellan män och kvinnor i detta hänseende. Den principiella möjligheten bör enligt min uppfattning gälla generellt. En annan sak är att varje fall naturligtvis måste prövas individuellt, varvid det kanske ofta finns starkare skäl att bifalla ansökningar från biologiska kvinnor, som därigenom kan undgå dubbla bukingrepp.

Fastställelse enligt 1 § lagen om fastställelse av könstillhörighet i vissa fall får meddelas en sökande som fyllt arton år. Åldersgränsen för kastrering enligt kastreringslagen är dock tjugotre år. Det är naturligt att den som ännu inte har nått sådan mognad att han eller hon helt inser konsekvenserna av ett avlägsnande av könskörtlarna inte bör kunna få tillstånd till ett sådant ingrepp. Det är också av betydelse att individen är fullt fysiskt utvecklad. När detta inträffar är individuellt. Detta diskuterades vid införandet av kastreringslagen. Det är nu fråga om att införa samma möjlighet till avlägsnande av könskörtlarna i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall som finns i kastreringslagen. Jag anser därför att den principiella åldersgränsen, 23 år, bör gälla även vid avlägsnande av könskörtlarna i samband med fastställande av könstillhörighet. Undantag härifrån bör, liksom enligt kastreringslagen, bara kunna få göras om det finns synnerliga skäl. Jag återkommer till den frågan i specialmotiveringen.

Att få könskörtlarna avlägsnande är ett allvarligt steg för den enskilde. Jag anser att den enskilde skall ha gjort ansökan om ändrad könstillhörighet och att tillräckliga förutsättningar skall finnas för bifall till denna ansökan, bortsett från kravet på sterilisering, innan tillstånd till

avlägsnande av könskörtlarna kan komma i fråga. På det sättet ligger mitt förslag nära den lösning som förordas av Kammarrätten i Stockholm, nämligen att rådet skall beredas möjlighet att meddela preliminärt beslut om ändrad könstillhörighet och rätt till avlägsnande av könskörtlarna. Enligt Socialstyrelsens redovisning av ärendehan- dlingen sker redan nu en form av handläggning i olika steg.

6 Ifrågasatt upphävande av kastreringslagen

Mitt förslag: Lagen (1944:133) om kastrering ses över i särskild ordning. I lagen införs emellertid nu ett särskilt undantag avseende ingrepp i samband med könsbyte enligt lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

Socialstyrelsens förslag: Socialstyrelsen föreslår att lagen (1944:133) om kastrering utmönstras som föråldrad och obehövlig.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna, däribland de medicinskt sakkunniga instanserna samt Rådet för medicinsk-etiska frågor, tillstyrker att kastreringslagen upphävs. Flera remissinstanser anser dock att tillräckliga skäl för att upphäva kastreringslagen inte har anförts. Det anser bl.a. Justitiekanslern. Riksåklagaren anser att konsekvenserna av ett upphävande av kastreringslagen bör övervägas ytterligare. Kammarrätten i Stockholm ser inte några nackdelar med att lagen tillåts vara kvar. Svea Hovrätt föreslår att kastreringslagen i stället moderniseras.

Skälen för mitt förslag: Jag delar den allmänna uppfattning som har kommit till synes i Socialstyrelsens förslag och remissinstansernas yttranden, nämligen att kastreringslagen ter sig föråldrad. De juridiska remissinstanserna, bl.a. Justitiekanslern och Riksåklagaren, är emellertid tveksamma och anser att konsekvenserna av ett upphävande av kastreringslagen måste utredas närmare. Jag är mot den bakgrunden inte beredd att nu föreslå att kastreringslagen upphävs. I likhet med Kammarrätten i Stockholm kan jag heller inte se några olägenheter med att lagen får finnas kvar ännu en tid under det att frågan övervägs ytterligare. Jag anser dessutom att det finns anledning att mera generellt överväga i vilken omfattning lagreglering behövs när det gäller förutsättningarna för medicinska ingrepp på människor, bl.a. sådana ingrepp som avses i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, kastreringslagen och steriliseringslagen. Närliggande principiella frågeställningar har behandlats av transplantationsutredningen. Jag avser därför att återkomma till dessa frågor från mera allmänna utgångspunkter i samband med beredningen av utredningens förslag.

Lagen kompletteras med ett undantag avseende ingrepp som sker med stöd av lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

Mitt förslag: De förfarandebestämmelser som redan finns i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall tillämpas på motsvarande sätt vid ansökan om tillstånd till avlägsnande av könskörtlarna. Ansökan om sådant tillstånd får dock endast göras av den som vill genomgå ingreppet.

Socialstyrelsens förslag: Det ansökningsförfarande som tillämpas vid ansökan om kastrering bör kunna användas vid tillstånd till avlägsnande av könskörtlarna.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans berör dessa frågor närmare.

Skälen för mitt förslag: I lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall finns bestämmelser som reglerar förfarandet vid ansökan om tillstånd till ingrepp i könsorgan i syfte att göra dem mer lika det motsatta könets. Bestämmelserna innebär att tillstånd får sökas av den som är behörig att ansöka om fastställelse och att ingreppet skall utföras på sjukhus av där anställd läkare om inte en viss läkare anvisas. Förfarandet överensstämmer i stort med vad som gäller enligt kastreringslagen och prövningen företas av samma myndighet, Socialstyrelsen. Möjligheterna att överklaga styrelsens beslut är också desamma. Det saknas därför anledning att tillämpa andra regler än de som redan finns i den lag där de nya bestämmelserna om själva ingreppet avses införas.

Det ligger i sakens natur att ansökan om tillstånd till denna art av ingrepp bara bör kunna göras av den enskilde själv och inte av vårdnadshavare eller annan legal ställföreträdare. Eftersom den föreslagna åldersgränsen är 23 år, får en särskild bestämmelse härom i princip anses obehövlig, men har med hänsyn till undantagsmöjligheten ändå tagits med av tydlighetsskäl.

Jag vill i detta sammanhang ta upp bestämmelsen om krav på svenskt medborgarskap för dem som vill få fastställt att de tillhör det andra könet. Med hänsyn till den ökade internationalisering som sker kan ifrågasättas om inte möjligheten till fastställelse att tillhöra det andra könet bör omfatta även andra än svenska medborgare. Konsekvenserna av en sådan utvidgning i förhållande till andra länders lagstiftning om medborgarskap m.m. kan dock för närvarande inte överblickas. Jag är därför inte beredd att nu lägga några förslag i denna fråga.

Min bedömning: Nuvarande regler om sekretess och tystnadsplikt är tillräckliga och behöver inte kompletteras.

Socialstyrelsens förslag: Socialstyrelsen behandlar inte närmare de ändringar som kan behövas i sekretesslagen (1980:100) eller annan lagstiftning.

Remissinstanserna: Ingen instans berör dessa frågor.

Skälen för min bedömning: Enligt 7 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall får den som tagit befattning med ett ärende enligt nämnda lag inte obehörigen röja vad han därvid har fått veta om en skilds personliga förhållanden. Denna bestämmelse kommer även att omfatta det tillägg som nu är aktuellt. I sekretesslagen (1980:100) regleras sekretessen inom det allmännas verksamhet. Förutom den sekretess som är stadgad inom hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden gäller enligt 7 kap. 1 § motsvarande sekretess i annan medicinsk verksamhet, bl.a. fastställande av könstillhörighet och kastrering. Även denna regel kommer att täcka de nya tillståndsärendena.

9 Kostnader och ikraftträdande

Den nu föreslagna lagstiftningen kommer inte att innebära något merarbete för Socialstyrelsen. Ärendehanteringens kan inte beräknas komma att orsaka Socialstyrelsen eller rättsväsendet några merkostnader.

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1994.

10 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom Socialdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall,
2. lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering.

Förslagen har granskats av Lagrådet.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

4 § Till paragrafen har som andra stycke lagts en bestämmelse som medför att den som fått bifall till en ansökan om fastställelse enligt 1 eller 2 § att han eller hon tillhör det andra könet, efter särskilt tillstånd kan få könskörtlarna avlägsnade. Detsamma föreslås gälla den som ansökt om fastställelse enligt 1 § om förutsättningar finns för bifall till denna ansökan, bortsett från krav på sterilisering. För att kunna erhålla fastställelse enligt 1 § erfordras nämligen att den sökande saknar fortplantningsförmåga. Genom den föreslagna regeln skapas möjlighet för dem som måste genomgå sterilisering före fastställelsen och som också vill få sina könskörtlar avlägsnade att redan före fastställelsen få tillstånd även till detta. Syftet är i första hand att dubbla bukingrepp skall kunna undvikas i förekommande fall.

Enligt kastreringslagen är åldersgränsen för de aktuella ingreppen i princip 23 år. Undantag kan dock göras om det finns synnerliga skäl. Motsvarande regler bör gälla för tillstånd enligt lagen om fastställande av könstillhörighet. Synnerliga skäl att medge tillstånd före 23 års ålder kan t.ex. vara att den sökande kan befaras få allvarliga psykiska problem om han eller hon tvingas vänta flera år innan ingreppet kan utföras.

Ansökan kan bara göras av den som redan erhållit fastställelse av att han eller hon tillhör det andra könet eller som ansökt om fastställelse enligt 1 § och övriga förutsättningar för bifall föreligger. När det är fråga om fastställelse enligt 2 § är det inte alltid den som ansökt om fastställelse som skall genomgå ingreppet. I nu aktuella fall bör dock ansökan bara kunna göras av den enskilde själv. Åldersgränsen 23 år gör att detta knappast är något praktiskt problem. Med hänsyn till undantagsmöjligheten har dock en särskild bestämmelse om detta tagits in av tydlighetsskäl.

Hänvisningen till de särskilda bestämmelserna om kastrering har fått kvarstå som en erinran om att vissa här aktuella ingrepp kan göras också med stöd av kastreringslagen.

I övrigt har språkliga och redaktionella ändringar gjorts i paragrafen.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering

1 § Undantagsbestämmelsen i tredje stycket har kompletterats med åtgärder som vidtas enligt lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Kastreringslagen är alltså inte tillämplig på de fall som omfattas av de nya bestämmelserna i den andra lagen. Vidare har några små språkliga justeringar gjorts.

12 Hemställan

Prop. 1992/93:197

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av köns-
tillhörighet i vissa fall,

2. lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering.

Hinder möter inte att ärendet behandlas först under hösten 1993.

13 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Socialstyrelsens sammanfattning av förslag till ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall samt upphävande av lagen (1944:133) om kastrering och kungörelsen (1944:285) med tillämpningsföreskrifter till lagen den 24 mars 1944 (nr 133) om kastrering

Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor har bl.a. att pröva ärenden om fastställelse av könstillhörighet och tillstånd till ingrepp i könsorganen enligt lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall (fastställselagen) samt ärenden om kastrering.

I samband med ansökan om fastställande av könstillhörighet begär den sökande regelmässigt att få tillstånd till ingrepp i könsorgan och till kastrering. Det senare syftar till att genom ett operativt ingrepp åstadkomma ett totalt avlägsnande av könskörtlarna. Fastän kastrering inte varit avsett enligt 1972 års fastställselag har vid tillståndsgivningen inom socialstyrelsen utvecklats en praxis som också inneburit bifall av ansökan om kastrering. En sådan utveckling har inte haft stöd i lag. Emellertid talar avgörande skäl för att kastrering bör medges i samband med fastställelse.

I promemorian läggs fram förslag till ändring av 1972 års fastställselag som möjliggör för transsexuella att få tillstånd till kastrering som innebär att könskörtlar avlägsnas. Samtidigt överlämnas förslag om att upphäva 1944 års kastreringslag och därtill hörande tillämpningsföreskrifter. Slutsatsen i promemorian är att de speciella indikationerna som enligt 1944 års kastreringslag kan medföra tillstånd till kastrering inte längre har någon betydelse. Någon lagreglering behövs inte i de fall det är fråga om att avlägsna könskörtlarna om de är angripna av någon obotlig sjukdom. Därför bör den särskilda kastreringslagstiftningen kunna upphävas.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av
könstillhörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs att i 4 § lagen (1972:119) om fastställande av
könstillhörighet i vissa fall skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Avser någon att söka fastställelse enligt 1 eller 2 § får efter särskilt
tillstånd ingrepp ske i hans könsorgan i syfte att göra dem mer lika det
motsatta könets. Tillstånd får meddelas endast om förutsättningar för
fastställelse föreligger.

Ansökan om tillstånd göres av
den som får söka fastställelse.
Bestämmelsen i 2 § andra stycket
tredje punkten äger motsvarande
tillämpning.

Anvisas *ej* läkare, när tillståndet
meddelas, *utföres* ingreppet på
sjukhus av där anställd läkare.

Om sterilisering *och* kastrering
finns särskilda bestämmelser.

Ansökan om tillstånd görs av
den som får söka fastställelse.
Bestämmelsen i 2 § andra stycket
tredje punkten äger motsvarande
tillämpning.

Anvisas *inte viss* läkare, när till-
ståndet meddelas, utförs ingreppet
på sjukhus av där anställd läkare.

*Har någon erhållit fastställelse
enligt 1 § får efter särskilt till-
stånd könskörtlarna avlägsnas.
Sådant tillstånd får meddelas kvin-
na även dessförinnan, om förut-
sättningar för fastställelse före-
ligger enligt 1 §.*

Om sterilisering finns särskilda
bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1990.

2 Förslag till
Lag om upphävande av lagen (1944:133) om kastrering

Prop. 1992/93:197
Bilaga 2

Häri genom föreskrivs att lagen (1944:133) om kastrering skall upphöra att gälla den 1990.

Denna lag träder i kraft den 1990.

Sammanställning av remissyttranden över
Socialstyrelsens förslag till ändring i lagen
(1972:119) om fastställande av könstillhörighet
i vissa fall samt upphävande av lagen (1944:133)
om kastrering och kungörelsen (1944:285) med
tillämpningsföreskrifter till lagen den 24 mars 1944
(nr 133) om kastrering

Yttrande över Socialstyrelsens förslag har avgetts av Justitiekanslern (JK), Riksåklagaren (RÅ), Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd (HSAN), Psykiatriska nämnden, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Svea hovrätt, Kammarrätten i Stockholm, Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, Rådet för medicinsk-etiska frågor, Landstingsförbundet, Svenska Läkaresällskapet, Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigande (RFSL) och Svenska psykiatriska föreningen (SPF).

Följande instanser har framfört att de tillstyrker eller inte har något att erinra mot utredningens förslag såvitt gäller ändringen i lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall: JK, HSAN, RÅ, BRÅ, Svea Hovrätt, Kammarrätten i Stockholm, Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, Rådet för medicinsk-etiska frågor, Landstingsförbundet, Svenska Läkaresällskapet, RFSL och SPF.

HSAN pekar emellertid på vissa inkonsekvenser i skrivningarna. *Svea Hovrätt* menar att författningstexten måste arbetas om. Den föreslagna lagtexten innebär att tillstånd till avlägsnande av könskörtlarna får meddelas kvinna innan fastställelse om ändrad könstillhörighet erhållits enligt 1 § om förutsättningar för fastställelse föreligger. För fastställelse enligt 1 § förutsätts emellertid att sökanden redan undergått sterilisering eller av annan orsak saknar fortplantningsförmåga. För att dubbla bukingrepp för en kvinna skall undvikas måste därför lagtexten omarbetas. *Kammarrätten i Stockholm* föreslår en något annorlunda beslutsordning genom att Rättsliga rådet bör få meddela preliminärt beslut om ändrad könstillhörighet samt rätt till avlägsnande av könskörtlarna. Beslutet bör bli slutligt när ingreppen gjorts. Om beslutsordningen blir denna, måste emellertid 4 § lagen arbetas om, framhåller kammarrätten. *Svenska Läkaresällskapet* anför att medicinska skäl talar för att inre genitalia exstirperas, då biologisk kvinna söker fastställelse som man och att krav på gonad-exstirpation bör övervägas som alternativ till sterilisering.

När det gäller upphävandet av kastreringslagen för remissinstanserna fram olika uppfattningar.

JK menar att tillräckliga skäl för att upphäva kastreringslagen inte har anförts. Det kan enligt JK i vart fall finnas behov av möjligheten till ansökan om kastrering pga. humanitär indikation. Förslaget i den delen avstyrks därför av JK.

Även *RA* anser att det är tveksamt om kastreringslagen skall upphävas. Bristen på lagbestämmelser kan tolkas som att kastrering blir tillåten, alternativt att varje kastrering utanför lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall blir förbjuden. Konsekvenserna bör enligt *RA* övervägas djupare.

Svea Hovrätt förordar att kastreringslagen får fortsätta att gälla. Frågan kan ställas om det inte i framtiden bör finnas en möjlighet för en person att på egen begäran få sina könskörtlar borttagna även i fall som inte har något samband med en framställning om fastställande av annan könstillhörighet. Eftersom kastrering i sådana fall inte kan få ske utan stöd av lag kan man inte bortse från risken av att ett upphävande av kastreringslagen skulle leda till olyckliga konsekvenser. En omarbetad lag om kastrering med en moderniserad utformning av den humanitära indikationen skulle vara mest ändamålsenlig.

Kammarrätten i Stockholm avstyrker att kastreringslagen upphävs. Den omständigheten att Socialstyrelsen inte haft mer än något enstaka ansökningsärende kan inte anses som ett tillräckligt skäl för att upphäva lagen. Lagens förekomst kan ge läkaren en referensram. Utan lagen blir läkaren - med undantag av fastställelsefallen - helt utlämnad till att bedöma om medicinska skäl finns. Några nackdelar med att låta lagen vara kvar är svåra att se.

Psykiatriska nämnden framhåller att nämndens yttrande endast avser kastreringslagen i den omfattning den berör personer som vårdas enligt lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV) eller gamla omsorgslagen. Något ärende om kastrering, där giltigt samtycke inte förelegat, har inte förekommit sedan 1960-talet. Sexuella abnormtillstånd behandlas numera genom medikamentell behandling och insatser av psykologisk och psykoterapeutisk art. LSPV innehåller inga begränsningar av medicinskt motiverade tvångsåtgärder. Allmänna läkarinstruktionen ger dock genom kravet på behandling i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet en bestämd gräns. Kastrering står inte i en sådan överensstämmelse. Det skydd som LSPV-patienter tillförsäkrats i kastreringslagen även i de fall de lämnat giltigt samtycke fyller därmed inte något praktiskt behov. Det bör dock utsägas i motiv eller eljest så att oklarhet om den saken inte behöver uppstå. Den gamla omsorgslagen medger inte tvångsvis medicinsk behandling. Att kastreringslagen upphävs i enlighet med socialstyrelsens förslag tillstyrks av psykiatriska nämnden.

Kriminalvårdsstyrelsen hävdar att några skäl till att behålla möjligheten till kirurgisk kastrering enligt kastreringslagen inte finns och tillstyrker förslaget att upphäva lagen. Även *Brottsförebyggande rådet* och *Rådet för medicinsk-etiska frågor* tillstyrker förslaget att upphäva kastreringslagen. Inte heller *Landstingsförbundet* har någon invändning mot socialstyrelsens förslag. *Svenska Läkaresällskapet* finner att ett upphävande av kastreringslagen är naturligt och motiverat. *SPF* uttrycker sin tillfredsställelse med förslaget.

RFSL hälsar med tillfredsställelse att särskild ansökan om kastrering för att få könskörtlarna fullständigt bortopererade inte längre skall

behövas. Kastrering är en oacceptabel kränkning av den personliga integriteten, som inte hör hemma i en rättsstat, framhåller RFSL. Den s.k. humanitära indikationen för kastrering är uttryck för en antikverad syn på homosexualitet, som enligt riksdagens uppfattning är en ur samhällets synvinkel acceptabel samlevnadsform. Upphävandet av kastreringslagen tillstyrks.

Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet menar att kastrering på humanitär indikation inte längre är aktuell. Nödvändigheten av att upphäva kastreringslagen och tillämpningsföreskrifterna till denna är enligt fakulteten tveksam, men förslagen tillstyrks ändå. Enligt ett separat utlåtande är det dock inte lämpligt att samhället nu avhänder sig den lagenliga rätten att i extrema situationer tillgripa kastration av sexualförbrytare med tanke på att sexuella övergrepp kan leda till ödesdigra konsekvenser om de begås av HIV-positiva män. Offret kan till sig få överförd en dödlig sjukdom.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1993-04-19

Närvarande: f.d. regeringsrådet Bengt Hamdahl, justitierådet Hans-Gunnar Solerud, regeringsrådet Anders Swartling.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 15 april 1993 har regeringen på hemställan av statsrådet Könberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, m.m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av kammarrättsassessorn Marie Jönsson.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 29 april 1993	4
1 Inledning	4
2 Gällande rätt	5
3 Den aktuella situationen	6
4 Socialstyrelsens förslag om ändring i lagen om fastställande av konstillhörighet i vissa fall	7
5 Särskilt tillstånd att få könskörtlarna avlägsnade	8
6 Ifrågasatt upphävande av kastreringslagen	10
7 Förfarandet vid ansökan om könskörtlarnas avlägsnande m.m.	11
8 Sekretessfrågor	12
9 Kostnader och ikraftträdande	12
10 Upprättade lagförslag	12
11 Specialmotivering	13
12 Hemställan	14
13 Beslut	14
Bilaga 1 Socialstyrelsens sammanfattning	15
Bilaga 2 Socialstyrelsens lagförslag	16
Bilaga 3 Sammanställning av remissyttranden	18
Bilaga 4 Lagrådets yttrande	21